AXBOROTNING JAMIYATDAGI TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI

Xaqqulov Komil Yusupovich
Jizzax davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada talabalarga bosma ommaviy axborot vositalarining muammolari, jamiyatdagi mediasavodxonlik va axborot madaniyati asoslari, axborotning ta'lim va ta'lim jarayoniga ta'siri haqida tushuncha berilgan.*

Kalit so‘zlar: *globallashuv, mediamahsulot, media makon, mobil aloqa, uyali jurnalistika, ommaviy axborot vositalari, ommaviy axborot vositalari, matn, tipologiya, fotografiya, raqamli texnologiyalar ta’lim, tarbiya, ta’lim, mantiqiy fikrlash, to‘liqlik, mantiqiy bo‘lmagan fikrlash, erkinlik.*

XXI asr -axborot asri, deya e’tirof etildi. Bunga asosiy sabab-ushbu asrga kelib, misli ko‘rilmagan ulkan hajmdagi axborotni katta tezlikda uzatish texnologiyalari paydo bo‘ldi. Boshqacha aytganda, axborot texnologiyalari sohasida chinakam inqilob sodir bo‘ldi. 1986 yilda Internetning dunyoda barqaror o‘ringa ega bo‘lishi axborot va axborotlashtirish borasidagi, qolaversa, butun insoniyat hayotida olamshumul voqeaga aylandi.

Garchi amerikalik olim R.Xartli “axborot” tushunchasini texnik aloqa kanallari bo‘ylab tarqatiluvchi ma’lumotlarning miqdoriy mezonini belgilash uchun 1928 yilda birinchi marta ilmiy muomalaga kiritgan bo‘lsa-da, bu atamaga jiddiy e’tibor 1948 yildangina qaratila boshlaganedi.

“Axborot” tushunchasi uzoq tarixi va ko‘p qirrali ma’nosiga ega. Ijtimoiy hayotda axborot - insonlar, faktlar, hodisalar va boshqa jarayonlar haqidagi ma’lumotni anglatadi. “Axborot” tushunchasiga oid tahlillardan kelib chiqib, axborot jamiyat uchun faqat muloqot predmeti emas, balki insonlar orasida muloqotda axborot almashinuviga ta’sir ko‘rsatadigan omil, deya xulosa qilish mumkin.

Axborotlashgan jamiyat to‘g‘risidagi zamonaviy nazariyalarda axborot va axborot almashinuvi jarayoni muhimligi ta’kidlanib, bu ijtimoiy o‘zaro bog‘liqlikning bir bo‘lagi sifatida talqin qilinadi. Axborot almashinuvi va uning boshqa fundamental jarayonlar bilan aloqalari modeli tizim yasovchi elementlarni o‘zida mujassamlashtiradi.

Shunday qilib, axborot almashinuvda ishtirok etuvchi tizimlardan har birining tartibi o‘zgarishi o‘zaro aloqadorlik asosida, ya’ni ularning birgalikda tashkil etilishi bilan o‘ziga xos noyob jarayon sodir bo‘ladi. Ushbu o‘zaro ta’sir jarayonida tizimlarning har biri boshqa tizimlarning ichki mutanosibligi va intensivligiga bevosita bog‘liq ravishda o‘zgaradi. Natijada, bir axborot almashinuvi o‘rniga materiya harakatlanishining (birinchi navbatda ijtimoiy) oliy shakllariga xos 4ta fundamental komponent:

1) axborot almashish;
2) tashkil etish;
3) aks ettirish;
4) o‘zaro ta’sir bilan ish tutishga to‘g‘ri keladi.

Axborot savodxonligi shaxsda axborot makonida foydalanilayotgan texnologiyalardan qat’i nazar o‘zaro hamkorlik qilish ko‘nikmalarini ongli ravishda shakllantirish va rivojlantirish bilan bog‘liq hisoblanadi. Shaxsni axborot jamiyatida yashashga axborot orqali tayyorlash muammosi an’anaviy ravishda xalqaro hamjamiyat va eng avvalo, xalqaro tashkilotlar diqqat markazida turadi. YUNESKO media va axborot savodxonligining rivojlanishiga ko‘maklashadi va uni «inklyuziv, ochiq, ishtirokchi va plyuralistik bilimlar jamiyatini barpo etish uchun zamin», deb hisoblaydi. Mass-media va axborot texnologiyalarining insonlar hayotiga ta’sirining o‘sib borishi munosabati bilan xalqaro hamjamiyat oldida insonni axborot jamiyatida yashashga tayyorlash dolzarb muammo sifatida paydo bo‘ldi.

Axborot jamiyati - bu ishchilarning aksariyati axborotni, ayniqsa uning eng yuqori shakli - bilimni ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va sotish bilan shug‘ullanadigan jamiyat. Jamiyat va iqtisodiyot rivojlanishining ushbu bosqichi quyidagilar bilan tavsiflanadi:

• jamiyat hayotida axborot, bilim va axborot texnologiyalarining rolini oshirish;

• axborot texnologiyalari, aloqa va axborot mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqarishda band bo‘lganlar sonining ko‘payishi, ularning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish;

• telefoniya, radio, televidenie, internet, shuningdek, an’anaviy va elektron ommaviy axborot vositalaridan foydalangan holda jamiyatni axborotlashtirishni oshirish;

• Quyidagilarni ta’minlaydigan global axborot makonini yaratish:

• odamlarning samarali axborot o‘zaro ta’siri;

• jahon axborot resurslaridan foydalanish imkoniyati;

• axborot mahsulotlari va xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish.

• elektron demokratiya, axborot iqtisodiyoti, elektron hukumat, elektron hukumat, raqamli bozorlar, elektron ijtimoiy va biznes tarmoqlarini rivojlantirish.

Insoniyat jamiyati tarixi ishonchli tarzda shuni ko‘rsatadiki, jamiyat madaniyati tomonidan qabul qilingan va uning ajralmas qismiga aylangan ixtirolar, kashfiyotlar va yangiliklargina tezda o‘z amaliy qo‘llanilishini topdi. Boshqa yangiliklarni joriy etish ko‘pincha uzoq vaqtga kechiktirildi. Binobarin, aynan jamiyatning axborot madaniyati uning muvaffaqiyatli axborot rivojlanishining asosiy omili bo‘lib, bu zamonaviy dunyoda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va milliy xavfsizligini ta’minlashning eng muhim sharti sifatida qaralmoqda.

Global kommunikatsion makon jahonda falsafa, sotsiologiya, madaniyatshunoslik va texnika fanlarining rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq. Yangi aloqa tizimlarining kuchli ta’siri ostida “haqiqiy virtuallik” madaniyati tug‘ildi. Virtual dunyoning kuchi inson ongining turini, ruhiy dunyosini, qadriyatlar tizimini va ijtimoiy munosabatlarni o‘zgartiradi. Virtual dizayn insonning psixofiziologik tizimini qayta quradi, uni ma’lumotni og‘zaki bo‘lmagan shaklda, fikrlash va muloqotda - mantiqiy tuzilish shaklida emas, balki energiya kvantlarida, vizual tarzda qabul qilishga odatlantiradi. Axborot hajmining o‘sishi va uni tarqatish tezligi insonning jamiyatga, boshqaruv tuzilmalariga bog‘liqligini oshiradi. “Axborot portlashi”ning tabiati va oqibatlari qarama-qarshi fikrlarni keltirib chiqaradi. Ba’zilarning fikricha, axborot orqali yangi asr ajoyib tushunchalar va ajoyib g‘alabalar davri bo‘lishi mumkin. Boshqalar esa axborot totalitarizmi xavfini ko‘rishadi.

Darslik va shu bilan birga, ta’lim o‘zaro bog‘liq, ammo nisbatan mustaqil faoliyatning ikkita sohasini – ta’lim va ta’limni o‘z ichiga oladi degan pozitsiya. O‘quv jarayonining ma’nosi juda aniq - bilim, ko‘nikma, malaka va usullarni o‘zlashtirish. Asosan, bu axborot jarayoni va shuning uchun uni aniq fanlar, xususan, axborot nazariyasi nuqtai nazaridan rasmiylashtirish va tavsiflash mumkin. Ta’limning ob’ektiv haqiqati va shuning uchun uning kontseptsiyasi unchalik aniq emas, shuning uchun ularning mazmunini biroz noaniq va hatto o‘zboshimchalik bilan talqin qilish mumkin emas. Shu sababli, pedagogik faoliyatda va ta’lim haqiqatida ta’limning roli haqida amaliy noaniqlik mavjud bo‘lib, u umuman ta’lim jarayonida o‘ynaydi. O‘zining ekstremal ifodasida, bu noaniqlik ta’limning faqat axborot komponentiga qisqarishiga olib keladi.

Ommaviy axborot vositalari har bir inson hayotida katta rol o‘ynaydi. Ular shaxsga o‘zining ijtimoiy rollari jamida - fuqaro va oila boshlig‘i, butun jamiyat vakili va ma’lum bir hududda yashovchi shaxs sifatida murojaat qiladi. Ommaviy axborot vositalarining mazmuni shaxsning jamiyat va uning quyi tizimlari bilan munosabatlarining barcha tomonlarini, shaxs tarkibiga kiradigan ijtimoiy munosabatlarning barcha sohalarini qamrab oladi.

Ommaviy axborot vositalari deganda, odatda, ommaviy miqyosda axborotni to‘plash, qayta ishlash va tarqatishni ta'minlaydigan ijtimoiy institutlar tushuniladi. Ommaviy axborot son jihatidan katta, odatda geografik jihatdan tarqoq auditoriya uchun mo‘ljallangan bo‘lib, tarqalish tezligi va muntazamligi, deyarli bir vaqtning o‘zida iste’mol qilinishi, vositachilik, ma’lum darajada stereotip xarakteri bilan ajralib turadi.

Axborot inqilobi sharoitida qadriyatlar tizimining tez o‘zgarishi davrida ta’lim jarayonida ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy-madaniy roli va uning zamonaviy jamiyatda rivojlanish istiqbollari to‘liq tushunilmagan. Oila va maktabda ta’lim va tarbiyani tashkil etishning mavjud stereotiplari, zamonaviy ommaviy axborot vositalari mazmunining yo‘nalishi va mazmuni o‘sib kelayotgan avlodni o‘smirlik jamiyati talablari bilan tanishtirishning dolzarb muammolarini hal

etishda ularning imkoniyatlarini to‘liq baholash va bashorat qilish imkonini bermayapti. zamonaviy jamiyat, zamonaviy madaniyat.

Bugungi kunda ta’lim va ommaviy axborot vositalarining o‘zaro ta’siri muammolari faylasuflar, psixologlar, o‘qituvchilar, jurnalistlar va sotsiologlar tomonidan olib boriladigan fanlararo tadqiqot sohasidir. Zamonaviy ommaviy axborot vositalarining auditoriyaning axborot madaniyatini shakllantirish jarayonlariga, yosh talabalarning ijtimoiylashuviga, yosh avlodning ijtimoiy moslashuviga hissa qo‘shadigan bilimlarni oqilona tanlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga ta’sir qilish mexanizmlari zamonaviy dunyoda doimiy o‘zgarib turadigan hayot sharoitlari hali aniqlanmagan.

Biz zamonaviy dunyoning global o‘zgarishlari, O‘zbekistonning jadal ijtimoiy-iqtisodiy va demokratik rivojlanishi sharoitida yashayapmiz. Yuqorida aytilganlarning barchasi mamlakatimiz fuqarolarining tashqi qiyofasini, dunyoqarashini tubdan o‘zgartirib, eng muhimi, bularning barchasi natijasida ularning siyosiy faolligi oshib bormoqda. Ta’kidlash joizki, davlatimiz tomonidan bosqichma -bosqich va izchil amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ommaviy axborot vositalarining jamiyatdagi o‘rni va rolini kuchaytirish, ommaviy axborot vositalarining tizimida amalda faollashishiga qaratilgan vazifalarni hal etish o‘z ifodasini topgan.

Xulosa o‘rnida shuni aytishim mumkinki, mamlakatda jamoatchilik fikri bir yo‘nalishli emas, balki ko‘p yo‘nalishli axborot oqimlari bilan to‘qnash keladi, mafkuraviy raqobat sharoitida o‘ziga xos baho va yondashuvlarni ishlab chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Большаков Н.Н., Носов А.В. Информatsionная эпоха: управление сознанием и новая образовательная парадигма // Омский научный вестник. - 2006. - № 3 (37). - С. 66-70.

2. Носов А.В. Универсальная модель человеческого сознания. Тезисы доклада // Наука. Философия. Общество: Материалы V Российского философского конгресса. - Новосибирск: НГУ, 2009. - С. 154-155.

3. Большаков Н. Н., Носов А.В. Помехи реализatsii потенциала сознания // Сборник научных статей / научн. ред. А. Э. Еремеев, отв. ред. О. В. Волох. - Омск : Изд-во НОУ ВПО «Омский гуманитарный институт», 2007. - С. 154-159.

4. Khakkulov Kamil Yusupovich, Djavlanova Nadira Khamzaevna ”The efficiency of receiving information today and the methods of use”.- Bestjournal of innovation inscience, research anddevelopment. ISSN: 2835-3579, Issue:04/2024-833-837 bet.

5. Носов А.В. Логическая модель человеческого сознания // Электронный журнал «Исследовано в России».

6. Djavlanova N.X “Jamiyatda komil inson bo‘lib yetishishda o‘qituvchi- murabbiyni o‘rn” - International Conference on Developments in Education, -2024.-40-43 b.

7. Винер Н. Творец и робот. - М.: Прогресс, 1966.

8. Лефевр В. Космический субъект. - 3-е изд., доп. - М. : Когито-Центр, 2005. - С. 33-49.

9. Исаков С.А. Негативное воздействие СМИ - условие, способствующее преступности несовершеннолетних / Чита: Издательство Молодой ученый, 2016. - С. 3-6.

10. Муратова Н. On-line журналистика: назария ва амалиет. Укув кулланма. - УзЖОКУ, 2019.